

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІННИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ»**

(за матеріалами «Фізична особа-підприємець Дегтяренко Сергій
Сергійович, туристична агенція «Патріот», м. Житомир»)

Здобувача вищої освіти
3 курсу, групи Т-31зс,
спеціальності 242 «Туризм»
освітньої програми
«Туризм»

Марії
ГАЛАЙКО

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент

Наталя
ОНИЦУК

Гарант освітньо-професійної
програми
кандидат географічних наук,
доцент

Алла
КІЗЮН

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ТУРИЗМІ	5
1.1 Визначення особливостей історико-культурної спадщини	5
1.2 Вплив історико-культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій	10
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ	17
2.1 Оцінка історико-культурної спадщини Житомирської області	17
2.2 Розвиток історико-культурного туризму в Житомирській області	25
2.3 Загальна характеристика та аналіз фінансово-економічного стану туристичної агенції «Патріот»	32
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	42
3.1 Пропозиції щодо використання історико-культурної спадщини Житомирської області в туризмі	42
3.2 Розробка історико-культурного туру	47
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Житомирська область має значний потенціал для розвитку туризму завдяки своїй історичній та культурній спадщині. Розвиток туризму в цьому регіоні має великий потенціал для залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Туристичний сектор може стати сильним джерелом доходу для місцевих підприємців, розвиваючи готельну, ресторанну та розважальну інфраструктуру [9].

Отже, розвиток туризму в Житомирській області є актуальним завданням, яке може приносити значні економічні та культурні переваги як регіону, так і його мешканцям. Також ця тема є ваговою, оскільки через туризм можна привернути інвестиції для реставрації та збереження історичних об'єктів, що важливо для збереження культурного надбання міста для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку туристичної інфраструктури на різних територіях приділяють увагу у своїх роботах такі автори: Герасименко В.Г. [3], Рутинський М.Й. [34], Собкевич О.Д. [36], Сонько С.П. [37]. Науковими дослідження Житомирщини займаються Махорін Г. Л. [12], Сичевський А. О. [24], Мокрицький Г. П. [19]. Їх публікації не лише допомагають створювати цікаві туристичні маршрути, але й сприяють популяризації туризму.

Метою дослідження є перспективи використання історико-культурної спадщини Житомирської області для розвитку туризму в регіоні.

З огляду на мету визначені наступні завдання:

1. Провести аналіз історико-культурної спадщини Житомирської області, визначивши основні об'єкти та їх значення для туристичного потенціалу регіону.

2. Дослідити вплив історико-культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій.

3. Провести аналіз фінансово-економічного стану туристичної агенції «Патріот», визначивши її потенціал у розвитку історико-культурного туризму Житомирської області.

4. Навести пропозиції щодо використання історико-культурної спадщини Житомирської області в туризмі.

5. Створити програму історико-культурного туру.

Об'єктом дослідження є історико-культурна спадщина.

Предметом дослідження є використання історико-культурної спадщини Житомирської області для розвитку туризму.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження; метод системного аналізу; аналіз економічних показників та їх динаміки; графічний метод; методи моделювання та прогнозування.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові праці та методологічні розробки провідних українських і зарубіжних науковців в галузі історико-культурної спадщини.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження було опубліковано статтю у збірнику праць XIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих» (м. Вінниця, 18 квітня 2024 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел та додатків. Обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ТУРИЗМІ

1.1 Визначення особливостей історико-культурної спадщини

У процесі формування незалежності та відродження національної свідомості об'єкти культурної спадщини стають важливими агентами соціальної трансформації. Вони втілюють дух минулого України, сприяючи глибокому осмисленню історії народу та розкриттю різноманітних періодів його розвитку.

З урахуванням великої кількості культурних об'єктів можна стверджувати, що Україна належить до країн з багатою історією. Зараз зареєстровано понад 130 тисяч пам'яток різних епох: археологічних, історичних, архітектурних, монументальних та міського планування. Понад 12 тисяч з них включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток, а шість об'єктів культурної спадщини внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, з іншими 17 об'єктами в очікуванні на включення [13].

Культурна спадщина, незалежно від свого рівня міжнародної відомості, є джерелом глибоких наукових досліджень та нових знань. Вона впливає на формування колективної свідомості, встановлює основи культурного світогляду та підтримує почуття національної гідності. Об'єкти культурної спадщини генерують фундамент для подальшого розвитку, отримують визнання світовим співтовариством та сприяють взаємовигідній співпраці з іншими країнами.

Отримуючи різні визначення історико-культурної спадщини від різних авторів, можна побачити багатогранність цього поняття та його значення для суспільства. Відтак, історико-культурна спадщина включає в себе не лише

матеріальні об'єкти, такі як пам'ятники, музеї або артефакти, але й безмежний обсяг духовних цінностей, таких як традиції, обряди, мова та спосіб життя. Вона є важливим компонентом культурної ідентичності народу і має велике значення для збереження і розуміння минулого, формування національної свідомості та сприяння міжкультурному діалогу.

Табл. 1.1 виділяє різноманітність підходів до розуміння історико-культурної спадщини та підкреслити важливість цього поняття для суспільства в цілому.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття історико-культурної спадщини

Автор	Визначення
В.С. Гуменюк	Історико-культурна спадщина - це збережений чи втрачений у розвитку історичний об'єкт, фіксований пам'ятниками, артефактами, традиціями, обрядами та іншими проявами духовної культури народу, що має велике значення для розуміння його минулого та формування ідентичності.
Ю.М. Толстик	Історико-культурна спадщина - це культурні цінності, що передаються від одного покоління до іншого, відображаючи історичний досвід, традиції та цінності суспільства.
Н.В. Колодяжна	Історико-культурна спадщина - це сукупність об'єктів матеріальної та духовної культури, які мають велике історичне та культурне значення і є об'єктом збереження для майбутніх поколінь.

Сьогодні ми стикаємося з надзвичайною загрозою: руйнуванням об'єктів культурної спадщини України та втратою безцінних артефактів. Це проблема величезних масштабів, що потребує термінового вирішення для збереження спадщини для сучасних та майбутніх поколінь. Багатогранна історико-культурна спадщина втілює в собі норми, цінності та досвід різних поколінь, що створює неповторне середовище, яке нас оточує [6]. Від місцевих церков до парків, від замків до міських вулиць — це все наші спадкові надбання, які формувалися протягом віків у результаті взаємодії різних культурних впливів.

Багатство культурного спадку стало жертвою війн, імперської політики та тоталітарних режимів, які спрямовано знищували або ідеологічно перетворювали ці цінності. Сьогодні ми стикаємося з випадками недбалого ставлення до цього надбання, особливо в міських середовищах. Молоде покоління має усвідомити, що збереження культурної спадщини та нашого довкілля є спільною відповідальністю кожного громадянина, а не лише влади.

Табл. 1.2 пропонує огляд основних аспектів історико-культурної спадщини, щоб зрозуміти її значення, розподіл і використання.

Таблиця 1.2 – Визначення особливостей історико-культурної спадщини

Особливість	Опис
Епоха/Період	Указує на часовий період, коли була створена або активно використовувалася спадщина. Це допомагає зрозуміти її історичний контекст.
Регіон	Вказує на географічне місце розташування спадщини, що може включати країни, регіони або міста.
Тип спадщини	Розподіляє спадщину на матеріальну та нематеріальну, що дозволяє зрозуміти її різноманітність та значення.
Види об'єктів	Вказує на конкретні об'єкти або явища, які входять до складу спадщини, такі як пам'ятники архітектури, мистецькі твори, традиції, мова тощо.
Історичне значення	Описує роль спадщини у формуванні історії, культури та суспільства, визначаючи її важливість для нащадків.
Сучасне використання	Розглядає, як спадщина використовується у сучасному світі, включаючи туристичний потенціал, культурні заходи, наукові дослідження тощо.
Загрози та заходи збереження	Визначає проблеми, які загрожують збереженню спадщини (наприклад, війна, природні катастрофи, руйнування) та заходи, що приймаються для її збереження (консервація, реставрація, освіта тощо).

У Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини під терміном "культурна спадщина" мається на увазі різноманітність об'єктів, що відображають історичну, мистецьку та наукову цінність, що включає в себе пам'ятки архітектури, монументальні скульптури та живопис, археологічні

елементи та структури, а також написи, печери та інші об'єкти, які мають велике універсальне значення для історії, мистецтва та науки [11]. Також увага приділяється ансамблям — групам будівель або архітектурних споруд, які мають особливий зв'язок з природним середовищем та мають велику цінність з точки зору культурної спадщини. Додатково, визначені місця включають в себе твори або спільні твори людини та природи, а також археологічні зони, які мають важливе значення з точки зору історії, естетики, етнології та антропології.

Об'єкти культурної спадщини національного значення відзначаються своєю особливою історичною та культурною цінністю. Вони повинні відповідати критерію автентичності і принаймні одному з таких критеріїв [21]

Відіграли значну роль у розвитку культури, архітектури, містобудування та мистецтва країни.

Прямо пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям та діяльністю видатних особистостей.

Представляють собою шедевр творчого генія та є етапними творами видатних архітекторів чи митців.

Служили витворами зниклої цивілізації або мистецького стилю.

Критерій автентичності передбачає, що об'єкт культурної спадщини повинен зберегти свою форму, матеріально-технічну структуру та історичні шари, а також зберігати свою роль у навколишньому середовищі.

Об'єкти культурної спадщини місцевого значення повинні також відповідати критерію автентичності, а також принаймні одному з наступних критеріїв [22]:

Впливали на розвиток культури, архітектури, містобудування та мистецтва певного населеного пункту чи регіону.

Пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям та діяльністю видатних особистостей певного населеного пункту чи регіону.

Є творами відомих архітекторів або інших митців.

Представляють собою культурну спадщину національних меншин або регіональних етнічних груп.

За офіційними даними, в Україні зареєстровано понад 130 тисяч нерухомих об'єктів історії та культури. Це включає 57 206 археологічних пам'яток, 51 364 пам'ятки історії, 5 926 пам'яток монументального мистецтва та 16 800 пам'яток архітектури і містобудування. Кілька об'єктів України також увійшли до Списку всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО: Софійський собор та Києво-Печерська лавра у Києві (1990 рік), Історичний центр Львова (1998 рік), 4 об'єкти Геодезичної Дуги Струве (міжнародний проект, 2005 рік) та Букові праліси Карпат (2007 рік) [5].

Створено 63 історико-культурні заповідники, серед яких 13 є національними. Також був затверджений Список історичних населених місць України у 2001 році, до якого увійшло 401 пункт. У країні функціонує 437 державних та муніципальних музеїв, з яких 22 є національними. У їхніх фондах зберігається понад 11 мільйонів предметів рухомої спадщини. Крім того, існують відомчі та громадські музеї [10]. Все це величезне надбання рухомої та нерухомої спадщини потребує належного законодавчого регулювання.

Протягом років незалежності було прийнято кілька законів та підзаконних актів, спрямованих на визначення та удосконалення правових, організаційних та матеріально-технічних засад охорони пам'яток. Серед них особливе місце займають такі "основні" закони як "Про музеї та музейну справу" (1995 р.), "Про охорону культурної спадщини" (2000 р.; зміни і доповнення у 2004 р.), "Про охорону археологічної спадщини" (2004 р.), а також окремі статті інших законодавчих актів, наприклад, Земельного та Кримінального кодексів України.

Історико-культурна спадщина - це надбання, яке включає в себе всі аспекти життя певного народу чи регіону, що відображають їхню історію, культуру та

традиції. Ця спадщина може виявлятися у різних формах, таких як архітектура, мистецтво, релігійні обряди, література, музика, ремесла та багато іншого.

Архітектура є одним з найбільш помітних виявів історико-культурної спадщини. Споруди, такі як пам'ятники, церкви, міські фортеці, палаці та будинки, відображають техніку будівництва, стиль епохи, а також історичні та культурні впливи. Мистецтво також відіграє важливу роль у виявленні культурної спадщини. Мистецтво може бути втілене у вигляді живопису, скульптури, гравюри, різьблення [12]. Ці твори не лише передають естетичні цінності, але і розкривають історичні події, соціальні умови та духовні переконання певної епохи.

Релігійні обряди та свята також є складовою частиною історико-культурної спадщини. Вони відображають віру, традиції та цінності народу чи громади. Ці обряди можуть бути передаваними з покоління в покоління і мати глибоке історичне значення для спільноти. Література та музика, також відображають історичні та культурні аспекти суспільства. Літературні твори, фольклор, пісні та музичні інструменти створюють культурний контекст, який допомагає розуміти минуле та ідентифікувати себе з певною культурною спадщиною.

Таким чином, історико-культурна спадщина - це живий вияв культурної та історичної ідентичності народу або регіону, який нагадує про їхнє минуле, формує їхню сучасну ідентичність та відображає їхні цінності та традиції.

1.2 Вплив історико-культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій

На сьогодні немає сумнівів: культурна спадщина грає важливу роль у суспільстві, виконуючи різноманітні функції, які сприяють збалансованому

розвитку. Вона не лише надає нам знання, виховує, викликає науковий і естетичний інтерес, але й допомагає нам розуміти як сучасне життя, так і історичне минуле українського народу. Проте ігнорування потенціалу культурної спадщини може призвести до формування у громадян зневажливого ставлення до неї [8]. Це, у свою чергу, може спричинити руйнування зв'язків між поколіннями та викликати неухвалене ставлення до наших природних і культурних багатств. Найстаріші пам'ятки людства, які існують від часів палеоліту, є цінними свідками минулого і джерелом досвіду для майбутніх поколінь. Вони кодують у собі політичні, релігійні, моральні та естетичні цінності попередніх епох, і водночас є джерелом історичного пізнання і важливим засобом формування світогляду наших сучасників.

Процес еволюції нерухомих пам'яток яскраво свідчить про трансформацію як людини, так і державності. В контексті України вивчення об'єктів культурної спадщини дозволяє переглянути її історію, яка неодноразово переписувалася, і відновити реальний перебіг подій. У період формування незалежної державності та націотворення об'єкти культурної спадщини, що віддзеркалюють багаторічну історію українського народу, перетворюються на скарбниці його духовної і матеріальної культури [14]. Вони відіграють значущу соціальну роль, стаючи осередками пам'яті та сприяючи осмисленню минулого, що становить основу для глибокого розуміння життя народу.

Вплив історико-культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій є ключовим фактором у формуванні привабливості різних місць для подорожуючих. Табл. 1.3 ілюструє різноманітні аспекти цього впливу, розглядаючи різні елементи спадщини та їх вплив на розвиток туризму. Кожен елемент спадщини має відмінні характеристики та привабливість для подорожуючих, що сприяє формуванню унікального туристичного продукту.

Таблиця 1.3 – Вплив історико-культурної спадщини на розвиток туристичних destinations: Аналіз різних аспектів

Елемент спадщини	Вплив на туристичний розвиток	Приклади туристичних destinations
Архітектурні пам'ятки	Залучення туристів за історичними та архітектурними цінностями; розвиток інфраструктури (готелі, ресторани тощо)	Париж, Флоренція, Стамбул
Музеї та виставкові комплекси	Культурна освіта та розваги для туристів; створення тематичних турів та екскурсій	Лувр у Парижі, Музей Метрополітан у Нью-Йорку, Ермітаж у Санкт-Петербурзі
Святині та релігійні місця	Паломництва, духовні ретрити, культурні свята; створення інфраструктури для паломників та туристів	Ватикан у Римі, Мекка, Ангкор Ват у Камбоджі
Історичні міста та вулиці	Створення аутентичного атмосферного середовища; розвиток тематичних екскурсій та гастрономічного туризму	Старе місто у Праги, Венеціанські канали, Японський квартал у Сан-Франциско
Фольклорні та традиційні заходи	Привертання уваги туристів до місцевих обрядів та свят; створення туристичних заходів та фестивалів	Карнавал у Ріо-де-Жанейро, Хеллоуїн у США, Сакурасаку у Японії

Правильне визначення, оцінка та ретельне використання історико-культурних ресурсів мають не лише культурне і національне значення, але й велику економічну вигоду. Культурна спадщина, яка є складовою національного багатства, має значний економічний потенціал, що може зрівнятися з іншими ресурсами країни. Ці ресурси є фундаментом для розвитку різних галузей економіки, особливо туризму.

Культурна спадщина виступає як матеріальна та духовна основа для розвитку різних форм туризму, зокрема культурного туризму. Термін "культурний туризм" став загальноприйнятим після засідання Міжнародної ради пам'яток та історичних міст у Брюсселі в 1976 році. За даними Всесвітньої туристичної організації, на сьогодні культурний туризм становить приблизно

40% усіх туристичних поїздок, і щорічно попит на цей вид туризму стрімко зростає [18].

Зацікавлення туристів у культурній спадщині громади стимулює місцевий розвиток, надаючи не лише значні економічні переваги, а й викликаючи почуття гордості за власну історію. Це впливає на підвищення зацікавленості у збереженні місцевої історії та пов'язаних з нею артефактів. Освідомлення цінності власної культурної спадщини сприяє зростанню загальної поваги до місцевого середовища, сприяє активізації громадського життя і зміцнює почуття локальної ідентичності. Постійне розширення культурних вражень, які споживаються туристами, розширює коло зацікавлених сторін на цьому ринку. Це сприяє процесу демократизації як самого культурного туризму, так і самих громад, які пропонують свої послуги.

Згідно з Рамковою конвенцією Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, схваленою у 2005 році у місті Фаро і підписаною Україною у 2007 році, культурна спадщина є сукупністю ресурсів, успадкованих від минулого [17]. Ці ресурси вважаються відображенням і вираженням постійно змінюваних цінностей, вірувань, знань та традицій, незалежно від належності осіб. Вона охоплює всі аспекти навколишнього середовища, які виникли внаслідок взаємодії між людьми та простором протягом історичного розвитку.

Різноманіття поглядів на зміст культурної спадщини відображається в дослідженнях вчених, і цікаво, що значна частина українських дослідників вважає визначення з Закону України недостатньо конкретним та неясним. Вони вважають, що це поняття, яке становить основу зовнішнього виразу національної культури, потребує комплексного переосмислення та доопрацювання з урахуванням міжнародного досвіду та українських реалій.

З огляду на прийняття в 2003 році Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та приєднання України до неї у 2008 році,

важливо розглядати закріплення поняття "нематеріальна культурна спадщина" у національному законодавстві [21]. Під цим терміном розуміють звичаї, форми вираження, знання, навички та пов'язані з ними предмети, артефакти та культурні простори, що визнані спільнотами та групами.

Повертаючись до вищезгаданого Закону України, варто відзначити, що національне законодавство робить розмежування між "нерухомими об'єктами культурної спадщини" та "рухомими предметами, пов'язаними з ними". На сьогоднішній день в Україні на державному обліку перебуває близько 130 тисяч пам'яток історико-культурної спадщини. Серед них 56 тисяч – це пам'ятки історії, 7 тисяч – пам'ятки монументального мистецтва, та приблизно 15 тисяч – пам'ятки містобудування та архітектури [24]. Деякі нерухомі об'єкти культурної спадщини зберігаються під відкритим небом, тоді як інші знаходяться у музеях України, представляючи різноманітні аспекти історії, матеріальної та духовної культури нації.

Щодо об'єктів культурної спадщини, які занесені до Реєстру, їх кількість постійно змінюється: вилучаються ті, що знищені або втрачені, і додаються нові позиції. Процедура включення нових об'єктів у Реєстр визначена Законом України «Про охорону культурної спадщини». Власники пам'яток (або місцеві органи влади відповідно до компетенції) готують пропозиції для включення в Реєстр і подають необхідні документи до Міністерства культури та інформаційної політики України [26]. Наказ про включення об'єкта до Реєстру готується на підставі роботи профільної Експертної комісії. Однак ця процедура часто виявляється довготривалою та недостатньо ефективною. Основні причини цього - складна та тривала процедура підготовки документів, а також обмежені можливості кадрового забезпечення місцевих органів виконавчої влади, які відповідають за охорону культурної спадщини та внесення пропозицій про включення об'єктів до Реєстру.

Поглиблення проблеми в Україні зумовлене відсутністю єдиного повного публічного реєстру об'єктів культурної спадщини, а також розбіжностями між даними, що надаються на сайті профільного Міністерства та відкритими даними інших Інтернет-ресурсів. На початку червня 2019 року Міністерство культури анонсувало запуск пілотного проекту - електронного обліку об'єктів культурної спадщини під назвою «Державний реєстр нерухомих пам'яток України», який випробовувався у Вінницькій області [15]. Цей проект передбачав можливість внесення інформації про пам'ятки кожним користувачем, після чого дані мали бути перевірені Міністерством. Створення електронного реєстру мало на меті надати об'єктивну картину стану об'єктів культурної спадщини, включаючи їх характеристики, поточний стан та процеси реставрації. Проте, наразі є рано говорити про значні досягнення у цій сфері.

Однією з головних проблем, що стикається сучасна Україна, є збереження пам'яток минулого. Велика частина об'єктів історико-культурної спадщини була втрачена через війни та знищення, що відбувалися під тоталітарним режимом. Навіть зараз, не дивлячись на міжнародні зобов'язання та законодавчі норми, що передбачають збереження культурних цінностей, Україна річно втрачає сотні пам'яток. Історичні середовища багатьох міст перебувають у кризовому стані, цінна архітектура руйнується, а пам'ятки нерухомої культурної та археологічної спадщини знищуються безкарно [9]. Додатково, історичні центри населених пунктів стикаються з дисгармонійною забудовою та низьким рівнем умов для проживання. Ця ситуація супроводжується різким зменшенням обсягів відновлювальних робіт та зменшенням кількості історичних поселень, де проводиться реставрація пам'яток минулого.

Однією з найактуальніших проблем, які стикається Україна у сфері культурної спадщини, є недостатнє фінансування її збереження та розвитку. Зазвичай основним джерелом фінансування об'єктів культурної спадщини є

кошти місцевих бюджетів. Окрім того, з Державного бюджету України виділяються кошти для збереження об'єктів, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [21]. Це надає таким об'єктам значні переваги, оскільки вони стають візитівками держави на міжнародному рівні та отримують гарантоване фінансування на охорону та реконструкцію.

Україна також реалізує програми збереження культурної спадщини на різних рівнях влади, включаючи державні, обласні, районні та міські програми. Наприклад, у 2020 році було оголошено про запуск Програми "Велике будівництво. 100 об'єктів культури", яка передбачала реставрацію значних культурних об'єктів по всій країні. Очікується, що на відновлення перших 100 об'єктів у 2025 році може бути витрачено близько 10–15 мільярдів гривень, а загалом програма передбачає виділення не менше 55 мільярдів гривень на протязі наступних чотирьох років [31]. Проте, незважаючи на ці заходи, проблема фінансування залишається актуальною, і додаткові зусилля необхідні для збереження та розвитку культурної спадщини в Україні.

Тому, культурна спадщина відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті народу та формуванні національної свідомості. Вона є свідком історичних подій і сприяє розумінню та вивченню минулого. Для українського народу це особливо актуально, оскільки культурна спадщина свідчить про тяжіння до незалежності та боротьбу за державність [3]. Шляхом збереження та вивчення об'єктів культурної спадщини науковці можуть розкрити реальну картину української історії та проаналізувати її різні аспекти. Це дозволяє уникнути спотворень та більш об'єктивно оцінити минуле.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ

2.1 Оцінка історико-культурної спадщини Житомирської області

Житомирська область розташована в центрі Східноєвропейської рівнини, на півночі Правобережної України (рис. 2.1). За площею вона становить 29,9 тисяч квадратних кілометрів, що складає 4,9% всієї території України. За своїми розмірами вона одна з найбільших областей України, поступаючись лише Одеській, Дніпропетровській, Чернігівській та Харківській областям. Протяжність області з заходу на схід становить 170 кілометрів, а з півночі на південь - 230 кілометрів. Ці розміри еквівалентні відстаням, які потрібно подолати, щоб перетнути країни Західної Європи, такі як Нідерланди або Швейцарія [14].

Житомирський край багатий своїм історичним минулим, тісно пов'язаним з визначними подіями і видатними діячами історії, культури, архітектури тощо. Пам'ятні історичні події, що відбувалися на теренах сучасної Житомирської області, залишили по собі низку унікальних об'єктів історико-культурної спадщини, які не дозволяють забути про подвиги та історію життя і розвитку минулих поколінь.

На сьогодні держава утримує під своєю охороною тисячі об'єктів і пам'яток археології, архітектури та історії. Саме з цих складових сформувалася цілісна культурна спадщина народу. В обласному реєстрі Управління культури Житомирської області нараховується близько 4 тисяч об'єктів, із них значна

частина розташована у Житомирському районі, який займає в області одне з провідних місць за їх кількістю.

Рисунок 2.1 – Карта Житомирської області із адміністративно-територіальними одиницями

Джерело: складено автором на основі [10]

Проаналізувавши наукові роботи щодо класифікації пам'яток історії та культури, ми вирішили провести оцінку об'єктів, поділивши їх на такі категорії: пам'ятки історії, пам'ятки археології, пам'ятки містобудування і архітектури, пам'ятки мистецтва, ландшафтні пам'ятки, об'єкти науки і техніки, об'єкти садово-паркового мистецтва та сакральні об'єкти.

Категорія «пам'ятки історії Житомирщини» включає об'єкти, пов'язані з важливими історичними подіями, видатними особистостями, а також місця, що відображають культурний і соціальний розвиток регіону в різні історичні періоди (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Категорія «пам'ятки історії Житомирщини»

<u>Назва</u>	<u>Категорія</u>	<u>Опис</u>
Коростишівський каньйон	Природна пам'ятка	Унікальна природна пам'ятка, розташована неподалік від міста Коростишів. Відомий мальовничими пейзажами, скелі з граніту. Популярне місце для відпочинку, пікніків, фотографії.
Радомишльський замок	Історична фортеця	Датується XVII століттям. Відреставрований та перетворений на музей, зберігає середньовічний шарм. Відображає багату культурну спадщину регіону.
Бердичівський монастир	Релігійна пам'ятка	Заснований у 1435 році. Один з найстаріших монастирів регіону. Відомий своєю архітектурою та історичним значенням, символ релігійної віри та культури.
Житомирський обласний музей космонавтики	Музей	Присвячений космічній ері та видатному космонавту Сергію Корольову. Пропонує унікальні експонати та інтерактивні виставки, розповідає історію космічних подорожей.
Чуднівський замок	Історична руїна	Побудований у 16 столітті. Зруйнований, але залишки вражають величністю. Важливий свідок історичних подій, розташований у мальовничому куточку Житомирської області.
Поліський заповідник	Природний заповідник	Найбільший природний заповідник в Україні. Охороняє унікальні природні ландшафти та дику фауну. Рай для любителів природи, пропонує можливості для екологічного туризму та відпочинку.

Кожна з цих пам'яток має свою унікальну історію та значення, що розкриває різноманітність та багатство культурної спадщини Житомирської області, роблячи її важливою частиною історії України.

Категорія "пам'ятки археології" Житомирської області включає об'єкти, що відображають матеріальну культуру та історію людської діяльності в регіоні. Ці пам'ятки є важливими джерелами інформації про минулі епохи, побут і спосіб життя давніх мешканців території сучасної Житомирщини (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Категорія "пам'ятки археології" Житомирської області

<u>Назва</u>	<u>Тип</u>	<u>Опис</u>
Стоянка Городське	Стоянка первісних людей	Знайдені кам'яні знаряддя та рештки тварин, що датуються палеолітом.
Кургани Кодня	Кургани	Поховання з бронзовими та залізними виробами доби бронзи.
Городище Овруч	Поселення та городище	Залишки укріплень, знайдені керамічні та металеві артефакти раннього середньовіччя.
Культурний шар Житомира	Культурні шари	Знахідки артефактів від епохи неоліту до середньовіччя.
Античні знахідки Тетерівки	Античні об'єкти	Римські монети та грецька кераміка, що свідчать про торгові зв'язки з античними цивілізаціями.

Археологічні пам'ятки Житомирщини є невід'ємною частиною культурної спадщини регіону, що дозволяють глибше зрозуміти історичний розвиток і культурні зміни на цій території.

Пам'ятки містобудування і архітектури Житомирської області відображають багатий історичний та культурний розвиток регіону. Ці об'єкти свідчать про різні архітектурні стилі, впливи та епохи, які формували обличчя Житомирщини (табл. 2.3).

Пам'ятки містобудування і архітектури Житомирщини представляють важливий елемент культурної спадщини регіону. Вони відображають різноманітність архітектурних стилів та історичних періодів, зберігаючи пам'ять про минулі покоління і їхній внесок у розвиток сучасної культури. Збереження та

популяризація цих пам'яток є важливими для підтримки культурної ідентичності та історичної пам'яті Житомирської області.

Таблиця 2.3 – Категорія «пам'ятки містобудування і архітектури»

<u>Назва</u>	<u>Категорія</u>	<u>Опис</u>
Чуднівський замок	Середньовічний замок	Залишки укріплень 16 століття, важливий історичний символ регіону.
Бердичівський монастир	Релігійна споруда	Заснований у 1435 році, відомий своєю величною архітектурою.
Садиба Терещенків, Андрушівка	Палацова архітектура	Палац кінця 19 століття, відображає стилі неоренесансу та неоготики.
Житомирський обласний музично-драматичний театр ім. Івана Кочерги	Громадська будівля	Побудований у стилі неокласицизму, важливий культурний центр регіону.
Водонапірна башта, Коростень	Інженерна споруда	Промислова архітектура початку 20 століття.

Пам'ятки мистецтва Житомирської області є важливою складовою культурної спадщини регіону. Вони відображають різні епохи, стилі та напрямки мистецтва, зберігаючи духовну та художню спадщину народу.

Таблиця 2.4 – Категорія «пам'ятки мистецтва Житомирщини»

<u>Назва</u>	<u>Категорія</u>	<u>Опис</u>
Пам'ятник Тарасу Шевченку, Житомир	Скульптура та монумент	Встановлений на честь видатного українського поета і художника.
Колекція картин, Житомирський обласний краєзнавчий музей	Живопис	Включає роботи українських та європейських художників різних епох.
Іконостаси та ікони, Бердичівський монастир	Іконопис	Релігійне мистецтво, виконане у традиціях українського іконопису.
Вітражі, Житомирський обласний музично-драматичний театр ім. Івана Кочерги	Мозаїка та вітражі	Декоративні елементи, що прикрашають будівлю театру.
Колекція народного мистецтва, музей в Ружині	Народне мистецтво та ремесла	Включає вишиті рушники, керамічні вироби та дерев'яні скульптури.

Пам'ятки мистецтва Житомирської області представляють важливий елемент культурної спадщини регіону. Вони відображають різноманітність художніх стилів та напрямків, зберігаючи пам'ять про духовні та культурні досягнення минулих поколінь. Збереження та популяризація цих пам'яток є важливими для підтримки культурної ідентичності та історичної пам'яті Житомирщини.

Ландшафтні пам'ятки Житомирської області є важливими об'єктами, які відображають природні краси та унікальність ландшафту регіону. Ці пам'ятки є особливими в їхній природній красі, біорізноманітті та екологічній важливості (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Ландшафтні пам'ятки Житомирської області

Назва об'єкту	Опис
Житомирський лісостеп	Великий лісостеповий масив, що займає значну частину території області. Містить унікальні ландшафтні та природні комплекси.
Річка Тетерів	Одна з найбільших річок області, що протікає через різноманітні ландшафти та мальовничі куточки.
Національний природний парк "Лугові озера"	Природний парк з великою кількістю озер та багатою флорою та фауною. Це важливий центр для збереження біорізноманіття.
Колодязь Шуранівського лісу	Мальовниче місце в лісостеповій зоні області, з великою кількістю джерел та струмків, що створюють унікальний ландшафт.
Геологічний пам'ятник "Бердичівський каньйон"	Унікальний геологічний об'єкт, який представляє собою рельєфну форму, сформовану природними процесами у каньйоні річки.

Об'єкти науки і техніки в Житомирській області є важливими спадщинами, які відображають наукові досягнення та технічний прогрес регіону. Ці об'єкти можуть включати історичні наукові установи, технічні пам'ятки, музеї та інші заклади, пов'язані з розвитком науки та технологій (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Об'єкти науки і техніки в Житомирській області

Назва об'єкту	Опис
Житомирський національний агроекологічний університет	Науково-освітній заклад, який займається дослідженнями в галузі сільського господарства та екології.
Музей науки та техніки в Житомирі	Музей, що відображає історію розвитку науки та техніки в області, експонує різноманітні винаходи та технічні досягнення.
Житомирський фізико-технічний інститут	Навчальний заклад та науковий центр, спеціалізований у фізичних та технічних науках, здійснює наукові дослідження.
Житомирський обласний музей космонавтики	Музей, присвячений космічній тематиці, показує історію космічних подорожей та видатних космонавтів.
Житомирська обсерваторія	Спостережний пункт для астрономічних досліджень та спостережень за космічними об'єктами.

Об'єкти садово-паркового мистецтва відображають різноманітність та красу ландшафтних композицій у Житомирській області. Вони є не лише місцями відпочинку, але й важливими культурними об'єктами, які відображають історію та традиції регіону (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Об'єкти садово-паркового мистецтва в Житомирській області

Назва об'єкту	Опис
Парк у місті Бердичів	Цей парк, розташований у центрі міста Бердичів, є важливим місцем для відпочинку та прогулянок місцевого населення. Він відомий своєю красою та мальовничими куточками, які створюють неповторну атмосферу спокою та гармонії.
Верхівнянський парк Ганських	Парк заснований протягом 1780–1790 років Яном Ганським. Видовий склад дерев переважно з місцевих порід. Тут насаджені дуби, ясени, липи, тополі, яким по півтора сотні, а то й більше років.
Парк «Древлянський» (м. Коростень)	Парк «Древлянський» – справжня перлина Коростеня та неймовірно гарне місце, яке вражає своєю красою. Древлянський парк лежить на обох скелястих берегах річки Уж та має загальну площу орієнтовно 8 га.

Сакральні об'єкти в Житомирській області є важливою складовою культурної спадщини регіону. Вони відображають різноманітність релігійних та культурних традицій та відіграють значущу роль у духовному житті місцевого населення. Серед сакральних об'єктів можна виділити церкви, монастирі, мечеті та інші місця релігійного значення (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Сакральні об'єкти в Житомирській області

Назва об'єкту	Опис
Свято-Воскресенський собор у Житомирі	Один з найстаріших соборів у Житомирі, заснований у XVIII столітті, відображає архітектурні та історичні традиції регіону.
Троїцький кафедральний собор у Бердичеві	Величний собор, споруджений у XIX столітті, є символом релігійної віри та культурної спадщини Бердичева.
Монастир св. Миколая у Житомирі	Стародавній монастир, заснований у XVII столітті, є важливим центром православної віри та духовності у регіоні.

Сакральні об'єкти в Житомирській області є важливим елементом культурної спадщини регіону. Вони відображають різноманітність релігійних та культурних традицій та є важливими місцями духовного відпочинку та рефлексії для місцевого населення. Збереження та дотримання цих об'єктів є важливим для збереження історичної та культурної спадщини регіону.

Загальний висновок з наданої інформації полягає в тому, що Житомирська область є багатою на різноманітні об'єкти культурної, історичної та природної спадщини. Історичні пам'ятки, такі як замки, монастирі та церкви, свідчать про давні традиції та події, що відбувалися на цих землях. Сакральні об'єкти, незалежно від релігійних переконань, відображають значення духовності та віри у житті місцевого населення. Ландшафтні пам'ятки, такі як ліси, річки та геологічні утворення, демонструють різноманіття та красу природи області.

Усі ці об'єкти створюють багатогранну картину культурного та природного розмаїття області, яка приваблює туристів та відзначається великим значенням

для місцевого населення. Збереження цих об'єктів та їхнє вивчення є важливим завданням для збереження історії, культури та природного середовища Житомирської області для майбутніх поколінь.

2.2 Розвиток історико-культурного туризму в Житомирській області

У 2023 році в області було зареєстровано 47 суб'єктів туристичної діяльності, серед яких два мають ліцензію туроператора, 42 - діють як туристичні агентства, і три - займаються виключно екскурсійною діяльністю. Кількість реалізованих турпутівок у 2023 році становила 383 одиниці (2707 туроднів) на суму 654,8 тис. гривень туроператорами та 1922 одиниці (15211 туроднів) на суму 29 935,4 тис. гривень турагентами. Основна мета подорожі - відпочинок і розваги. З 2596 осіб, які були офіційно обслуговані туроператорами, 411 або 16% - це діти.

Станом на 2023 рік у області було зареєстровано 47 суб'єктів туристичної діяльності, які надають різноманітні послуги (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Суб'єкти туристичної діяльності у Житомирській області, 2019 – 2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Юридичні особи:					
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	22	22	16	20	16
- туроператори	7	6	4	3	3
- турагенти	14	14	11	15	12
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	2	1	2	1
Фізичні особи-підприємці:					

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	44	36	28	27	40
- турагенти	43	32	27	27	39
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	4	1	–	1

З табл. 2.9 видно, що загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців, зазнала коливань протягом років. Проте в цілому спостерігається тенденція зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності у Житомирській області з часом, особливо серед фізичних осіб-підприємців. Щодо розділу на туроператорів, турагентів і суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, можна побачити, що кількість туроператорів та турагентів зменшується, а кількість суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, залишається на рівні 1-3 одиниць протягом більшості років. Це може вказувати на певні тенденції у розвитку туристичного ринку Житомирської області, такі як зміни в популярних формах туризму або стратегічні зміни у пропозиції та попиті на туристичні послуги.

Туризм є складним соціально-економічним сектором, який відображає особливості сучасного етапу економічного розвитку та відповідає на вимоги суспільства. Розвиток туризму має важливе значення для перспектив економіки країни загалом. Різні форми туризму впливають на економіку та суспільство по-різному: внутрішній та міжнародний туризм сприяють розвитку соціокультурного потенціалу громадян та економічного потенціалу країни відповідно. Одним із важливих аспектів дослідження туристичних потоків є визначення кількості туристів, які обслуговуються туроператорами та турагентами, залежно від видів туризму (рис. 2.2).

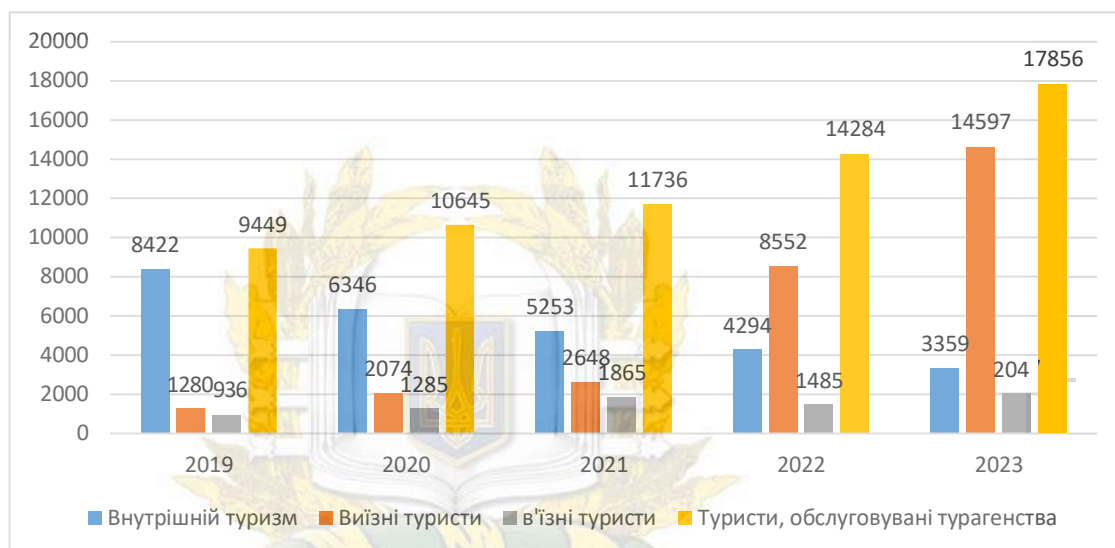

Рисунок 2.2 – Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму

За результатами аналізу за період з 2019 по 2023 роки виявлено, що при зростанні загального обсягу туристичного потоку спостерігалось зменшення кількості внутрішніх туристів на 60,1%, з 8422 осіб у 2019 році до 3359 осіб у 2023 році. У той же час кількість туристів, що виїзжали за кордон, збільшилася з 1280 до 14 597 осіб, або майже в 11 разів. Це сприяє позитивному впливу на надходження від туризму в країні і надає можливість удосконалювати управління суб'єктами туристичної діяльності та зміцнювати пріоритети у розвитку галузі. Додатковий аналіз показав, що у 2023 році зросла кількість туристів, які здійснювали свій відпочинок та дозвілля майже вдвічі, з 9449 до 17 856 осіб. Серед них кількість туристів, які виїзжали за кордон, збільшилася майже у 2,1 рази, тоді як внутрішніх туристів збільшилося лише на 22%.

У 2023 році турагентами було реалізовано 4397 путівок (за участю фізичних осіб), що складало 48 256 туроднів та мало загальну вартість 61 650,3 тис. гривень. Головною метою цих поїздок було відпочинок і розваги. Загальна

кількість туристів становила 6920 осіб, з них 1197 були діти (18%). Аналіз даних про туристичні потоки вказує на позитивну тенденцію до зростання.

У 2021 році співвідношення між громадянами України, які обирали подорожі за кордоном та внутрішні дистинації, складало 73% до 27% (або 7 до 3). Це означає, що на кожних 7 туристів, які виїжджали за кордон, припадало 3, які обирали внутрішні маршрути. Ця тенденція залишалася стабільною протягом останніх п'яти років, але до 2023 року кількість внутрішніх туристів була значно вищою, ніж тих, хто обрав подорожі за кордон. Розвиток туризму має стимулюючий вплив на різні сектори економіки, такі як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і вважається одним з перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

Наявність туристів передбачає їх переміщення по території області, для чого використовується наявна транспортна інфраструктура, зокрема, регулярні залізничні та автобусні рейси. У 2023 році кількість пасажирів, що перевозилися регулярними залізничними рейсами, склала 2889 тис. осіб, а автомобільним транспортом скористалося 61 356 тис. осіб. З 2008 року спостерігається поступове скорочення використання автотранспорту. Однак обсяги туристичних потоків і пасажирообороту неспівмірні, що свідчить про те, що організовані групи туристів, що аналізуються у цьому дослідженні, забезпечені транспортними послугами туроператорами.

В області функціонує 80 закладів розміщення з 4043 місцями проживання. У 2023 році кількість осіб, які проживали у колективних закладах, становила 85 650 осіб. Спостерігається позитивна тенденція до зростання кількості проживаючих у готелях. У області функціонують чотири санаторії, три санаторії-профілакторії та шість баз відпочинку, які мають приблизно 1800 місць проживання. У 2023 році в області працювало 315 дитячих закладів

оздоровлення, які мають 2611 місць проживання, а влітку в них відпочили 24 601 дитина (рис. 2.3).

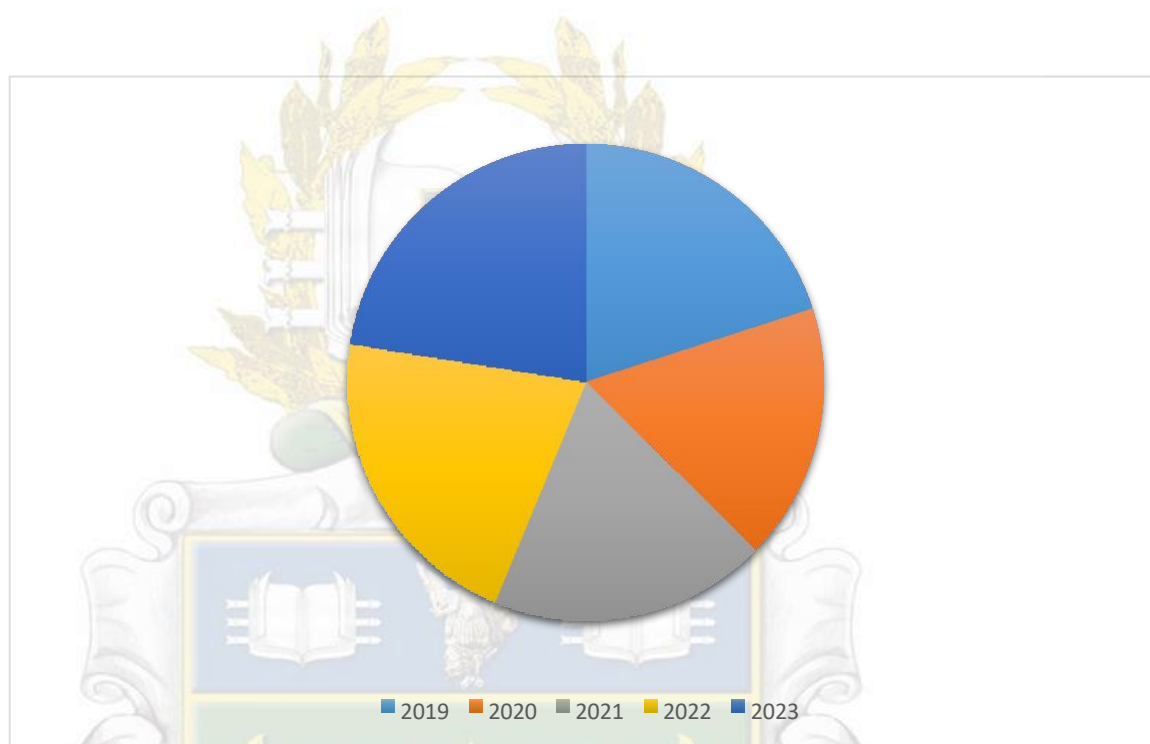

Рисунок 2.3 – Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення Житомирської області, осіб

Туризм розглядається як одна з ключових індустрій XXI століття, оскільки він вже сьогодні генерує 11% світового валового продукту, а його вклад у світове господарство складає 4,2%. Це робить його однією з найвпливовіших галузей. Зростання туризму стимулює економічний розвиток не лише самої туристичної галузі, але й інших секторів економіки. Його розвиток позитивно впливає на зайнятість, споживчий попит та валютні надходження. Тому важко переоцінити роль туризму у розвитку національної економіки. Туристична галузь має об'єктивні передумови для розвитку, які базуються на історичних, географічних, культурних та економічних факторах. Один з шляхів дослідження туристичної галузі полягає у визначенні її впливу на економіку регіону. Для отримання

відповідної інформації проводиться аналіз динаміки надходження туристичного збору до місцевих бюджетів (рис. 2.4).

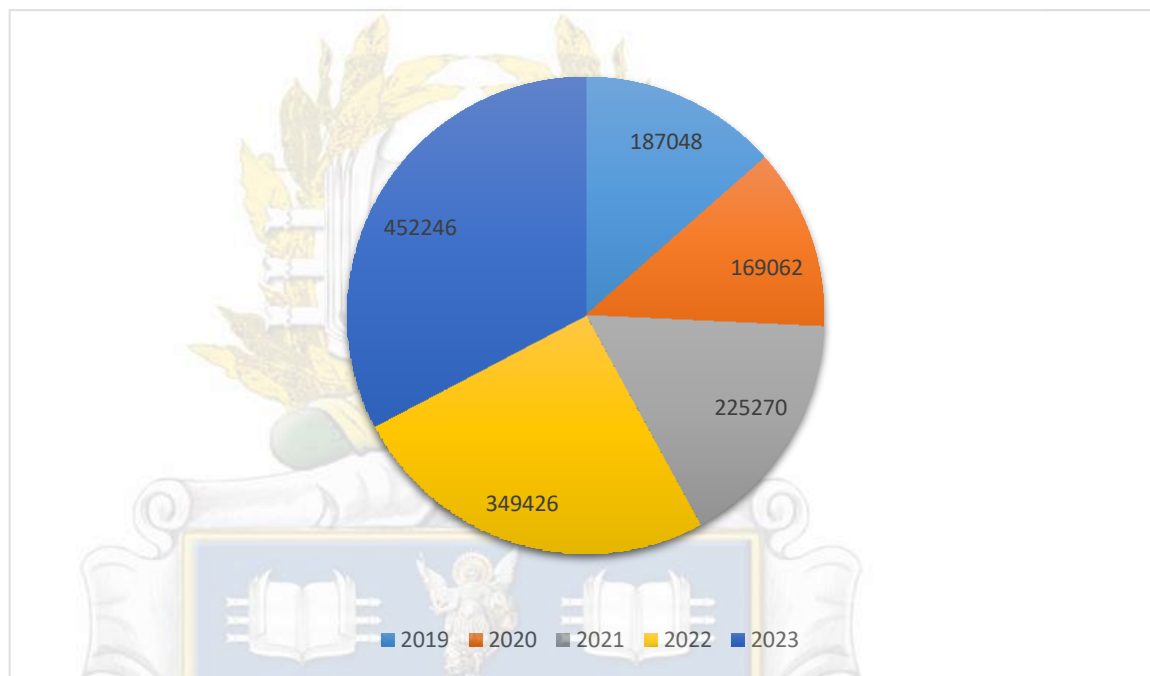

Рисунок 2.4 – Сукупні надходження від туристичного збору в Житомирській області, грн

У 2023 році структура сукупних надходжень від туристичного збору показує, що 60% від них надійшло до загального бюджету міста Житомира, 9% – до бюджету міста Бердичева, 6,4% – до бюджету Житомирського району, а 5,8% – до бюджету міста Новоград-Волинського. Туристичний збір, хоч і важливий, є лише одним із показників, що характеризують внесок туризму у економіку області. Під час відпочинку кожен турист скористається послугами харчування, проживання, транспорту та інших, що приносить додаткові доходи закладам громадського харчування, готелям, транспортним компаніям та іншим. Це, в свою чергу, збільшує податкові надходження як до місцевого, так і до державного бюджету. Туризм вважається одним із основних джерел надходжень для більш ніж 40 країн світу, а для 70 країн – однією з трьох основних статей доходів.

На початку 2023 року в Житомирській області діяли 34 музеї, що належали до різних форм власності, включаючи комунальні, приватні та підпорядковані державі. Ці установи включали різноманітні музейні колекції та експозиції, що представляли значне культурне надбання області. Також, туризм відіграв ключову роль у розвитку економіки області, забезпечуючи нові робочі місця, підтримуючи високий рівень життя та сприяючи покращенню різних аспектів суспільного життя, таких як освіта, медичне обслуговування та інформаційні технології. Розвиток туризму в області відображав його значення як сучасного стандарту для широкого кола населення у багатьох країнах світу.

Для визначення потенційних напрямків розвитку туризму та відповідних територій було проведено умовне туристичне районування. Це означає розподіл території на окремі зони, що відрізняються спеціалізацією у рекреаційному обслуговуванні, наявністю рекреаційних ресурсів та напрямками їх розвитку та охорони. Таке районування використовує терміни, такі як регіон, район та зона, для позначення певних територій зі специфічними особливостями для туристичного розвитку, такими як історична та географічна спадщина, наявність рекреаційних ресурсів та традиції в організації відпочинку та туризму.

Житомирська область увійшла до Поліського туристичного регіону, з центром у місті Рівне. Територія області є Житомирським туристичним районом, з центром у місті Житомир. Через розташування в двох природно-кліматичних зонах – Полісся на півночі та Лісостеп на півдні – Житомирський туристичний район можна поділити на два туристичні підрайони: Південний з центром у місті Житомир та Північний з центром у місті Коростень.

Вплив туризму на розвиток області можна охарактеризувати рядом позитивних наслідків, таких як створення нових робочих місць та підвищення рівня зайнятості місцевого населення, збільшення доходів мешканців регіону, активний розвиток інфраструктури, охорона та відновлення культурних пам'яток,

розширення культурного обміну та підвищення рівня культурного освічення мешканців, а також покращення якості життя в туристичних регіонах.

Однак розвиток туризму може мати і негативні наслідки. До них належить поглиблення соціальних розбіжностей та активізація різниць у відносинах між різними соціальними групами, збільшення випадків антигромадської поведінки, зокрема алкоголізму, наркоманії, проституції та хуліганства, погіршення сімейних відносин та збільшення кількості розлучень, комерціалізація культурних цінностей та втрата їхньої самотності, а також зростання кількості некваліфікованих робочих місць.

2.3 Загальна характеристика та аналіз фінансово-економічного стану туристичної агенції «Патріот»

"Патріот" - це туристична агенція, яка активно розвивається. Заснована у 2005 році, починаючи з одного офісу в центрі Житомира. Навіть у 2024 році, коли економічна ситуація на ринку нестабільна, компанія тримає свою позицію і надає послуги клієнтам щоденно. "Патріот" також вважається не останньою з провідних компаній у сфері туризму в Україні за обсягами продажів.

Підприємство має всі необхідні документи для провадження комерційної діяльності в Україні, такі як свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи, ліцензія від Міністерства культури і туризму України, а також акредитація в Міжнародній Асоціації Авіаперевізників. Турагенство організує поїздки клієнтів в більше ніж 20 країн світу, включаючи Чехію, Угорщину, Грецію, Італію, Іспанію, Голландію, Францію, Австрію, Туреччину, Єгипет, Англію, Швейцарію та інші [42].

Організаційна структура представлена на рис. 2.5.

Туристичне підприємство "Патріот" має повне право на проведення різноманітних видів туристичних послуг відповідно до вимог, встановлених Держкомтуризмом. Серед цих послуг можуть бути [23]:

1. Організація міжнародного туризму.
2. Організація внутрішнього туризму.
3. Проведення екскурсійних програм.

Це означає, що "Патріот" може забезпечувати різноманітні подорожі та екскурсії як в межах країни, так і за її межами, надаючи клієнтам можливість відкривати нові місця та досліджувати різноманітні культури та природні краси.

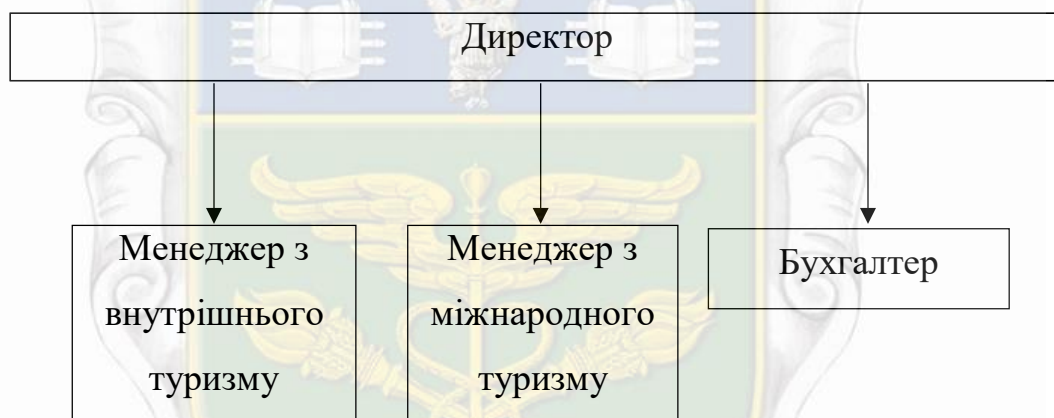

Рисунок 2.5 – Організаційна структура туристичної агенції «Патріот»

Джерело: складено автором на основі [https://patriot.zt.ua/svit/]

Міцна репутація підприємства "Патріот" є результатом серйозного та професійного підходу кожного співробітника до своєї роботи. Основні принципи успіху полягають у високій організованості, постійній увазі до потреб та побажань клієнтів, швидкому і якісному обслуговуванні та щирій доброзичливості персоналу.

Туристична агенція "Патріот" пропонує різноманітні маршрути по Європі, включаючи відвідування Чехії, Великобританії, Австрії, Іспанії, Франції, Італії та Угорщини. Крім того, вони пропонують екзотичні тури до Об'єднаних Арабських Еміратів, Єгипту, Таїланду, а також до Канарських, Мальдівських та Сейшельських островів.

Для відпочинку в Україні "Патріот" пропонує тури до Приазов'я, Трускавця, Карпат, Львова та Житомира. Крім того, вони надають послуги прийому іноземних гостей, а також організують корпоративні поїздки на футбольні матчі. Основний туристичний продукт "Патріота" - це комплексне обслуговування, яке включає в себе стандартний набір послуг, що продаються туристам в одному пакеті, або так званих пекидж-турах [13].

Для аналізу діяльності туристичної фірми "Патріот" необхідно оцінити динаміку та структуру доходів, фінансові показники, напрямки туристичних потоків та профіль споживачів. "Патріот" спеціалізується на виїзному туризмі до країн Європи, Єгипту, Туреччини та інших напрямків. Кількість обслужених споживачів фірми "Патріот" за країнами у 2021-2023 рр. наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Кількість обслужених споживачів «Патріот» за країнами, 2021 – 2023 рр.

Країни	2021 р., Осіб	2022 р., осіб	2023 р., осіб	Абсолютне відхилення	
				2023-2021 рр., осіб	2023-2022 рр., осіб
Єгипет	634	137	251	-383	+137
Туреччина	545	96	269	-276	+173
Країни Європи	54	53	176	+122	+123
Інші країни	91	107	183	+92	+76
Всього:	1324	393	879	-445	+486

Джерело: складено автором на основі [21]

Отже, протягом останніх двох років кількість клієнтів туристичного підприємства "Патріот" зменшилась на 445 осіб у 2023 році порівняно з 2021 роком, що є результатом повномасштабного вторгнення.

На рис. 2.6 зображено графічну динаміку зміни попиту клієнтів на послуги туристичного підприємства "Патріот", що підтверджує стабільність роботи підприємства, його постійну клієнтську базу та популярність серед населення туристичних продуктів, які воно пропонує.

Аналізуючи статевий розподіл клієнтів, можна зазначити, що найбільша частка клієнтів фірми складається з жінок, що становить приблизно 68%, у той час як чоловіки складають лише 32% (рис. 2.7).

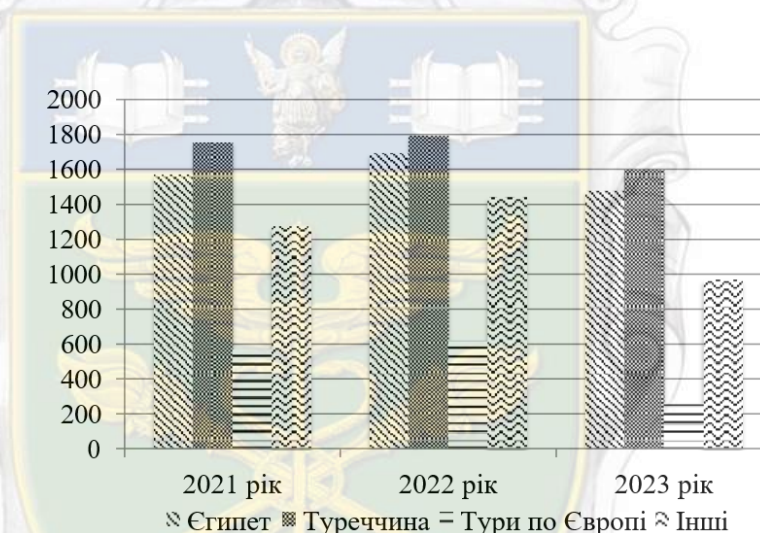

Рисунок 2.6 – Динаміка кількості споживачів туристичного підприємства «Патріот», 2021 – 2023 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі [21]

Рисунок 2.7 – Структура споживачів туристичного продукту

Джерело: складено автором на основі [21]

Аналізуючи внутрішній туризм за метою подорожі, можна встановити, що найчастіше туристи обирають відпочинкові подорожі, тоді як бізнес-туризм є менш популярним напрямком. Проведемо детальний аналіз споживчих сегментів туристичної фірми "Патріот", щоб визначити стратегію подальшої роботи, цільову аудиторію та вирішити питання щодо розширення чи звуження спектру послуг. Кінцеві споживачі послуг турфірми включають [3]:

- індивідуальні клієнти;
- корпоративні клієнти;
- клієнти VIP.

Структура доходів, отримуваних від кожного з цих сегментів клієнтів, наведена в табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Сегментація клієнтів за доходами від продажів

Сегменти	Доля доходів за 2022 р., %	Доля доходів за 2023 р., %
1. Корпоративні клієнти	36	40
2. Приватні клієнти	60	55
а) туристи, які подорожують на внутрішньому ринку	10	9
б) туристи, які вирушають за кордон	50	45
3. Клієнти VIP	4	5
Всього:	100	100

Джерело: складено автором на основі [21]

Отже, ми спостерігаємо таку динаміку за наступними показниками.

Зросла кількість корпоративних туристів, з яких 20% подорожують у відрядження, 7% - для участі в семінарах та 10% - для навчання.

Зменшилась кількість приватних клієнтів на 5%, зокрема найбільша частина з них подорожує за кордон.

Збільшилась кількість VIP туристів на 1%.

Аналізуючи SWOT-матрицю туристичної компанії "Патріот", можна зробити висновок, що це підприємство має стійкі позиції на ринку та вважається надійним партнером у сфері туристичних послуг, що є одним із його основних пріоритетів. SWOT-аналіз даної компанії наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – SWOT-аналіз туристичної фірми «Патріот»

Сильні сторони	Слабкі сторони
Висока репутація на ринку	Високі ціни
Широкий спектр послуг	Залежність від сезонності
Кваліфікований персонал	Обмежена географічна присутність
Ефективна маркетингова стратегія	
Можливості	Загрози
Постійний розвиток нових туристичних напрямків	Конкуренція з боку інших туристичних компаній
Розширення географічного охоплення	Зміни в економічному та політичному середовищі
Збільшення попиту на туристичні послуги	Сезонні коливання в туристичній активності

Джерело: складено автором на основі [21]

Для підвищення ефективності бізнесу та мінімізації ризику втрати прибутку варто розглянути такі стратегії, як розширення асортименту послуг, впровадження збалансованої цінової політики, підвищення якості наданих послуг та підвищення кваліфікації персоналу [35].

Для проведення аналізу зовнішнього середовища туристичної фірми "Патріот" ми використаємо PEST-аналіз, який дозволяє виявити політичні (Policy), економічні (Economy), соціальні (Society) та технологічні (Technology) фактори, що можуть вплинути на стратегію підприємства. Аналіз ключових тенденцій, які мають значний вплив на стратегію туристичної компанії "Патріот", наведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13 – PEST-аналіз тенденцій, що мають істотне значення для стратегії туристичної фірми «Патріот»

Політичні фактори	Економічні фактори
Зміни в законодавстві щодо туристичної галузі.	Зміни в курсах валют та їх вплив на вартість подорожей.
Регулювання міжнародних подорожей та візова політика.	Зміни в економічному стані країн, які є ключовими напрямками для туристичної компанії "Патріот".
Політичні конфлікти та нестабільність у деяких регіонах, що може вплинути на безпеку подорожей.	Зміни в рівні споживчого попиту та доходів клієнтів.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
Зміна попиту на різні види туризму (екологічний, культурний, пригодницький тощо).	Зростання використання інтернету та онлайн-технологій у бронюванні та плануванні подорожей.
Зміна в уявленнях та потребах клієнтів щодо якості послуг та досвіду подорожей.	Розвиток додатків та платформ для туристичної інформації та маркетингу.
Демографічні зміни, такі як зростання числа молодих мандрівників або пенсіонерів, які подорожують.	Інновації в галузі транспорту, які можуть вплинути на швидкість та комфорт подорожей.

Джерело: складено автором на основі [21]

Турагенство "Патріот" спрямовує свою діяльність на різні цільові групи клієнтів, включаючи відпочинкові, шопінгові, медичні, особисті та бізнес-подорожі. Найбільш популярними напрямками є країни Єгипет, Туреччина, Болгарія, Кіпр, Греція, а також вітчизняні курорти, особливо під час літнього

Ці показники дають уявлення про фінансовий стан підприємства. Наприклад, коефіцієнт платоспроможності (автономії) підвищився з 0,27 на початку 2023 року до 0,30 на кінець того ж року, що може свідчити про покращення фінансової стійкості компанії. Коефіцієнт фінансової залежності зменшився з 3,7 до 3,3, що також може бути позитивним сигналом. Однак, деякі інші показники, наприклад, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, залишаються негативними і потребують уваги для подальшого вдосконалення фінансового управління.

Отже, можна зробити висновок, що протягом року компанія збільшила рентабельність своєї продукції лише на 0,02. Цей приріст є невеликим, оскільки рентабельність вважається ключовим показником ефективності виробництва, що відображає рівень доходу від активів та ефективне використання капіталу у виробничому процесі (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Аналіз ліквідності туристичної компанії

Показник	2022р.	2023р.
Коефіцієнт готівкової ліквідності	0,07	0,02
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,39	0,54
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,35	0,51
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,07	0,02
Чистий оборотний капітал	-55	-45,2

Ці показники вказують на рівень ліквідності туристичної компанії. Наприклад, коефіцієнт готівкової ліквідності зменшився з 0,07 у 2022 р. до 0,02 у 2023 р., що може свідчити про зменшення готівкових активів в порівнянні з короткостроковими зобов'язаннями. Коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності також показують поліпшення ліквідності за відповідний період. Однак, негативний чистий оборотний капітал (-55 на 2022 р.

та -45,2 на 2023 р.) вказує на те, що компанія має більше короткострокових зобов'язань, ніж активів, доступних для покриття цих зобов'язань.

Аналіз ліквідності підприємства оцінює його здатність швидко й без збитків перетворити активи на готівку для виконання фінансових зобов'язань. Загалом, підприємство вчасно вирішує свої борги. Проте коефіцієнт поточної ліквідності не є остаточним показником, оскільки він лише вказує на наявність оборотних активів, але не оцінює їхню якість. Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає частину короткострокових зобов'язань, яку можна негайно погасити. Значення чистого оборотного капіталу вказує на наявність капіталу в розпорядженні підприємства: чим воно вище, тим більше капіталу доступно для підприємства.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Пропозиції щодо використання історико-культурної спадщини Житомирської області в туризмі

Розвиток нових стратегій для організації сучасних туристичних атракцій включає в себе вирішення проблем збереження та використання історико-культурної спадщини як потенційних місць привабливості для туризму. Цей підхід сприяє розв'язанню проблем, що негативно впливають на стан збереження цих об'єктів, таких як недостатнє державне фінансування, обмежена фінансова можливість відвідувачів пам'яток, відсутність правових механізмів для залучення приватних інвестицій та недостатня увага суспільства до важливості збереження культурної спадщини [31]. Популяризація пам'яток через туризм сприятиме усвідомленню громадської цінності історико-культурної спадщини, а використання їх у туризмі допоможе покращити фінансове забезпечення заходів з їхнього збереження, оскільки до 70% коштів на утримання може бути залучено через туристичний рух. Таким чином, пам'ятки стають важливими туристичними об'єктами.

З урахуванням багатой історії та різноманітності пам'яток містобудування і архітектури Житомирської області, використання цих об'єктів у туризмі може стати важливим напрямком для розвитку туристичної індустрії регіону.

Організація тематичних екскурсій в Житомирській області, що охоплюють різні архітектурні стилі та історичні епохи, може стати захоплюючим та пізнавальним досвідом для туристів. Особливо це стосується екскурсій до

Житомирського обласного музично-драматичного театру. Варто розглянути докладніше, як такі екскурсії можуть бути організовані та які переваги вони можуть мати для туристів:

Житомирський обласний музично-драматичний театр ім. Івана Кочерги:

- **Історичні нариси:** Екскурсії до театру можуть включати історичні нариси про його походження, розвиток та архітектурні особливості. Туристи можуть дізнатися про відомі вистави, які проводилися в цьому театрі, та важливі події, пов'язані з його історією.
- **Захоплююча архітектура:** Екскурсія може включати огляд зовнішньої та внутрішньої архітектури театру, зокрема його стилістичні рішення та деталі. Провідники можуть пояснити важливість цього будинку для культурного життя регіону.

Такі тематичні екскурсії не лише дозволять туристам глибше розуміти культурну спадщину регіону, але й збагатять їхній досвід подорожей значимими знаннями та враженнями.

Організація фестивалів та подій на базі пам'яток містобудування може стати ефективним способом привернути увагу як місцевих жителів, так і туристів до культурної спадщини регіону. Розглянемо більш детально, як можна організувати такі заходи на прикладі фестивалю "Дні середньовічного життя" біля Чуднівського замку:

1. **Майстер-класи:** Фестиваль може включати майстер-класи з різних ремесел, які були популярні в середньовіччі. Наприклад, виготовлення кераміки, вишивка, ковальська справа тощо. Це дозволить учасникам самостійно спробувати свої сили та дізнатися більше про стародавні техніки ремесел.
2. **Історичні реконструкції:** Організація історичних реконструкцій середньовічних подій, битв чи щоденного життя може створити захоплюючу

атмосферу та поглибити розуміння відвідувачів про історію та культуру того часу.

3. Театралізовані вистави та шоу: Влаштування театралізованих вистав та шоу, які відтворюють життя та події середньовіччя, може бути цікавим доповненням до програми фестивалю. Вони можуть включати в себе різноманітні вистави, від історичних драм до комедійних вистав.

4. Ярмарки та розважальні заходи: Організація ярмарків, де можна придбати вироби майстрів, їжу та сувеніри в середньовічному стилі, а також проведення розважальних заходів для дітей та дорослих, може зробити фестиваль привабливим для різних аудиторій.

5. Освітні програми та лекції: Не менш важливим є проведення освітніх програм та лекцій про історію, архітектуру та культуру середньовіччя. Це дозволить відвідувачам глибше розуміти та оцінювати культурну спадщину, яка представлена на фестивалі.

Такий фестиваль не лише приверне увагу туристів до пам'яток містобудування регіону, але й створить неповторну атмосферу та можливість для учасників зануритися в історію та культуру середньовіччя.

Розроблення архітектурних маршрутів в Житомирській області може стати ефективним інструментом для привертання туристів та підвищення туристичного потенціалу регіону. Такі маршрути дозволять відвідувачам глибше пізнати архітектурну та історичну спадщину області, а також насолодитися її красою та величчю. Ось кілька ключових пунктів, які можуть включатися до архітектурного маршруту Житомирської області:

1. Чуднівський замок: Ця середньовічна фортеця є важливою історичною пам'яткою регіону. Відвідувачі можуть піднятися на стіни замку, насолоджуючись панорамним видом на оточуючі пейзажі, та дізнатися більше про історію та архітектуру цієї фортеці.

2. Бердичівський монастир: Цей давній монастир відомий своєю величною архітектурою та релігійним значенням. В рамках маршруту відвідувачі можуть оглянути древній монастирський комплекс, де відбуваються релігійні служби та заходи.

3. Садиба Терещенків, Андрушівка: Цей палац кінця XIX століття представляє собою величну споруду з неоренесансного та неоготичного стилів. Туристи можуть насолодитися екскурсією по палацовому комплексу та дізнатися більше про життя та культуру того часу.

4. Житомирський обласний музично-драматичний театр ім. Івана Кочерги: Ця архітектурна перлина у стилі неокласицизму служить не лише для вистав, але й є важливим культурним центром регіону. Екскурсія до театру дозволить гостям ознайомитися з його історією та архітектурними особливостями.

Ці архітектурні маршрути дозволять відвідувачам отримати повніше розуміння архітектурної спадщини Житомирської області, а також насолодитися красою та величчю її пам'яток мистецтва. Такі маршрути можуть стати цікавою та захопливою частиною подорожі для туристів будь-якого віку та інтересів.

Реставрація та інтерпретація пам'яток містобудування в Житомирській області є важливими етапами в збереженні та привабленні туристів до культурної спадщини регіону. Розглянемо, як ці процеси можуть сприяти підвищенню інтересу відвідувачів:

1. Реставрація історичних елементів: Відновлення архітектурних деталей та елементів пам'яток містобудування дозволяє відтворити їхню первозданну красу та відновити історичний образ. Наприклад, відновлення старовинних фресок, дверей, віконних рам та інших архітектурних деталей може привернути увагу туристів та створити атмосферу минулих епох.

2. Організація інтерактивних експозицій: Створення інтерактивних експозицій у пам'ятках містобудування дозволяє відвідувачам активно взаємодіяти з історією та культурою об'єкта. Наприклад, мультимедійні експозиції, тематичні виставки, аудіогіди та інші форми інтерактивного навчання можуть розширити знання та враження відвідувачів.

3. Інтерпретація культурної спадщини: Пояснення історії та значення пам'яток містобудування через інтерпретацію дозволяє відвідувачам краще розуміти та оцінювати культурну спадщину. Організація екскурсій з кваліфікованими гідями, проведення лекцій, майстер-класів та інших освітніх заходів допомагає поглибити знання та зацікавленість відвідувачів.

4. Використання технологій: Застосування сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, доповнена реальність та інші інноваційні рішення, може зробити екскурсії та огляди пам'яток містобудування більш захоплюючими та ефективними.

Реставрація та інтерпретація пам'яток містобудування створюють не лише зручніші умови для туристів, але й сприяють збереженню культурної спадщини регіону на майбутнє. Ці процеси дозволяють створити збалансований підхід до збереження та використання історичних об'єктів з метою привертання більшої кількості туристів та підвищення їхнього інтересу.

Для привертання уваги до архітектурної спадщини Житомирської області важливо провести ефективну рекламну кампанію, яка використовує різноманітні медіа-канали. Використання соціальних медіа, туристичних порталів та інших онлайн-ресурсів допоможе залучити більше туристів до регіону. Рекламні повідомлення, фото та відео матеріали, а також інформаційні статті про цікаві місця та події області можуть бути розміщені на популярних платформах, таких як Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, а також на відомих туристичних порталах та блогах. Крім того, співпраця з місцевими туристичними агентствами,

готелями, ресторанами та іншими підприємствами гостинності може допомогти поширити інформацію про архітектурну спадщину області серед цільової аудиторії. Важливо створити цільові та привабливі пропозиції для туристів, що підкреслюватимуть унікальність та красу архітектурних об'єктів регіону. Така рекламна кампанія буде сприяти підвищенню інтересу до туристичного потенціалу Житомирської області та приверне більше відвідувачів до регіону.

Отже, використання пам'яток містобудування і архітектури Житомирської області у туризмі може сприяти розвитку туристичної індустрії та підвищенню привабливості регіону для відвідувачів. Широкий спектр заходів, від екскурсій до фестивалів, може задовольнити інтереси різних категорій туристів та сприяти збереженню та пропаганді культурної спадщини.

3.2 Розробка історико-культурного туру

Назва туру: Спадщина Житомирської області: віддзеркалення Історії

Тур "Спадщина Житомирської області: віддзеркалення Історії" передбачає екскурсійну подорож по найвизначніших історичних місцях області. Це дозволяє учасникам не лише пізнати історію через різноманітні епохи, але й відчувати дух минулих часів завдяки відвідуванню пам'яток та музеїв, а також відслідковувати розвиток культури та науки. У програму туру включено відвідування таких об'єктів.

1. Історико-культурний комплекс «Замок-музей Радомисль»: Початок подорожі можна розпочати з відвідуванням цього унікального комплексу, який зберігає історію роду Радомисльських князів. Тут туристи матимуть можливість побачити середньовічний замок та колекції мистецтва.

2. Житомирський обласний краєзнавчий музей: Це місце, де представлена багата історія та культурний доробок Житомирщини. В музеї відвідувачі зможуть поглибитися в знаннях про регіональні традиції, звичаї, археологічні знахідки та історичні події.
3. Музей космонавтики імені Корольова: Житомир - рідне місто великого ракетобудівника Корольова. Музей присвячений досягненням українського космонавтики та важливим історичним моментам у розвитку космічної промисловості.
4. Будиночок рибалки на Острові кохання, Старий Солотвин: Це мальовниче місце на річці Тетерів, де можна відпочити і насолодитися природою. Тут туристи можуть дізнатися про легенду про острів і його романтичну історію.
5. Бердичів. Монастир-фортеця Ордена босих кармелітів: У місті Бердичів розташований цей історичний комплекс, який відомий своєю архітектурою та духовною атмосферою. Екскурсія дозволить ознайомитися з історією міста та монастирським життям.
6. Палац Терещенко-Уварової: Закінчення маршруту може відбутися в цьому чудовому палаці, який відомий своєю розкішшю та історичним значенням. Тут туристи зможуть побачити витвори мистецтва, архітектурні деталі та дізнатися історію його власників.

Цей тур дозволить учасникам не лише поглибитися в історію та культуру Житомирської області, але й відчути дух минулих епох через відвідування найвизначніших пам'яток та музеїв.

Технологічна карта туристичного маршруту передбачає:

Протяжність маршруту: 70 км

У тур включено.

1. Відвідування історико-культурного комплексу «Замок-музей Радомисль», де екскурсанти матимуть можливість доторкнутися до середньовічної архітектури та побачити унікальні колекції мистецтва.

2. Екскурсія до Житомирського обласного краєзнавчого музею, де учасники маршруту зможуть поглибити свої знання про історію та культуру регіону через виставки, археологічні знахідки та етнографічні колекції.

3. Екскурсія до Бердичіва, де туристи мають можливість відчутти атмосферу минулих століть, доторкнутися до історичних пам'яток та дізнатися про значення міста у розвитку культури та релігії.

4. Огляд музею космонавтики імені Корольова, де туристи зможуть дізнатися про внесок української науки та техніки в освоєння космосу та відчутти дух досліджень космічних просторів.

5. Відвідування палацу Терещенко-Уварової, що дозволить учасникам маршруту зануритися у світ розкішного життя дворянства та оцінити архітектурні та художні шедеври, які збереглися до наших днів.

Для калькуляції вартості історико-екскурсійного туру для групи у 40 осіб, додатково з урахуванням двох керівників групи безоплатно, використаємо наступні параметри (табл. 3.1):

Таблиця 3.1 – Калькуляція витрат туру

Параметр	Розрахунок	Величина
Заробітна плата екскурсорода	-	4200 грн
Нарахування на заробітну плату	$4200 \text{ грн} \times 37,2\%$	1562,4 грн
Адміністративні витрати	$(4200 \text{ грн} + 1562,4 \text{ грн}) \times 20\%$	1152,48 грн
Вартість транспорту	$(430 \text{ км} \times 0,62 \text{ грн}) + (16 \text{ год.} \times 8,08 \text{ грн}) + (430 \text{ км} \times 0,31 \text{ л} \times 1,30 \text{ грн}) + 20\% \text{ ПДВ} + 10\% \text{ прибуток}$	1101,8 грн

Параметр	Розрахунок	Величина
Додаткові екскурсії та послуги	-	12469,39 грн
Собівартість	4200 грн + 1562,4 грн + 1152,48 грн + 1101,8 грн + 160000 грн + 12469,39 грн	180486,07 грн
Прибуток	180486,07 грн × 5%	9024,3 грн
ПДВ	(180486,07 грн + 9024,3 грн) × 20%	37902,1 грн
Ціна за тур	180486,07 грн + 9024,3 грн + 37902,1 грн	227412,47 грн
Обід в кафе "Час поїсти" (м. Житомир)	115 грн × 42 чол.	4830 грн
Додаткові витрати	-	3358,68 грн
Загальна вартість туру	227412,47 грн + 4830 грн + 3358,68 грн	235601,15 грн
Вартість туру на 1 особу	235601,15 грн / (40 + 2)	5600 грн

Програма історико-екскурсійного туру "Спадщина Житомирської області: віддзеркалення Історії":

День 1:

9:00 - Ранкове відправлення групи з місця збору.

11:00 - Прибуття до Житомира.

11:30 - 13:30 - Екскурсія до Житомирського обласного краєзнавчого музею.

13:30 - 14:30 - Обід.

15:00 - 17:00 - Відвідування музею космонавтики імені Корольова.

17:30 - Заселення в готель. Вільний час.

Вечір - Вільний час для відпочинку та вечері.

День 2:

9:00 - Сніданок у готелі.

10:00 - 12:00 - Екскурсія до історико-культурного комплексу «Замок-музей Радомисль».

12:30 - 13:30 - Обід.

14:00 – 17:30- Пішохідна екскурсія по Бердичіву. Огляд монастиря-фортеці Ордена босих кармелітів.

18:30 - Повернення до готелю. Вільний час.

Вечір - Вільний час для відпочинку.

День 3:

8:00 - Сніданок у готелі та виселення.

9:00 - 11:00 - Відвідування Будиночка рибалки на Острові кохання, Старий Солотвин.

12:30 – 15:30 - Огляд палацу Терещенко-Уварової.

17:00 - 18:00 - Повернення до місця збору та завершення туру.

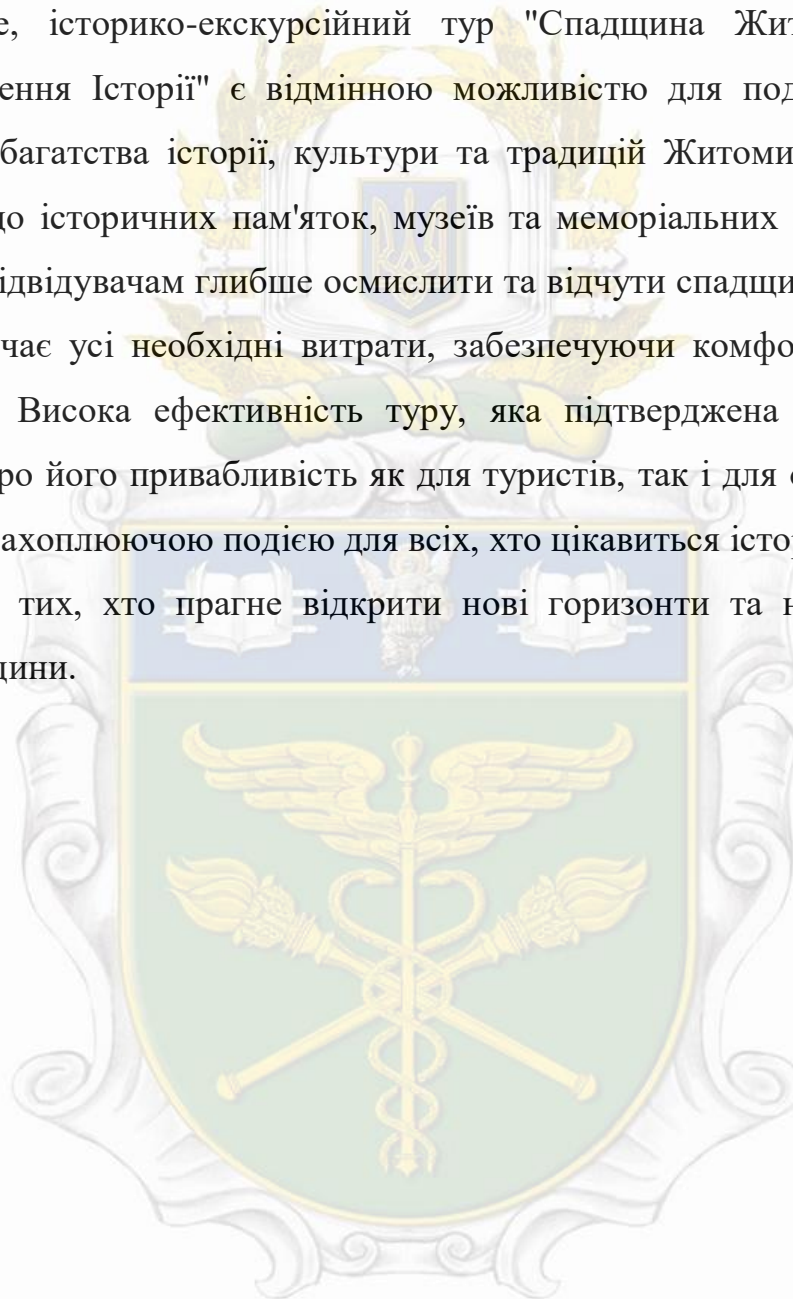
Примітка: часовий графік може змінюватися залежно від погодних умов, дорожньо-транспортних ситуацій та інших факторів.

У вартість історико-екскурсійного туру входить:

1. Проживання: вартість готелю або іншого типу помешкання на всю тривалість туру.
2. Харчування: зазвичай включає сніданок, обід та вечерю. Можливість обіду в ресторані або кафе під час екскурсійних зупинок.
3. Транспортні витрати: вартість проїзду до місць екскурсій та повернення додому, а також вартість транспорту під час самого туру.
4. Екскурсії та вхідні квитки: вартість відвідання музеїв, пам'яток культури, меморіальних комплексів та інших історичних об'єктів.
5. Супровідний персонал: оплата роботи екскурсовода або гіда.
6. Обіди та вечері: кошти на харчування під час подорожі, включаючи обіди та вечері у ресторанах чи кафе.
7. Додаткові послуги: вартість додаткових екскурсій, розваг або програм, які можуть бути включені в програму туру.

8. Страховка: в деяких випадках вартість туру може включати страховку подорожі.

Отже, історико-екскурсійний тур "Спадщина Житомирської області: віддзеркалення Історії" є відмінною можливістю для подорожі у минуле та відкриття багатства історії, культури та традицій Житомирщини. Включаючи екскурсії до історичних пам'яток, музеїв та меморіальних комплексів, цей тур дозволяє відвідувачам глибше осмислити та відчувати спадщину регіону. Вартість туру включає усі необхідні витрати, забезпечуючи комфорт та зручність для учасників. Висока ефективність туру, яка підтверджена чистим прибутком, свідчить про його привабливість як для туристів, так і для організаторів. Такий тур стане захоплюючою подією для всіх, хто цікавиться історією та культурою, а також для тих, хто прагне відкрити нові горизонти та надихнутися красою Житомирщини.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Житомирська область має значний потенціал для розвитку туризму. Її різноманітні природні ландшафти та сприятливий клімат створюють умови для розвитку різноманітних видів туризму, включаючи екологічний, культурний, агро- та сільський туризм. Спільно з цим, соціально-економічні показники свідчать про наявність певного потенціалу для розвитку інфраструктури та послуг, необхідних для залучення туристів.

У першому розділі дослідження проаналізовано використання історико-культурної спадщини в туризмі. Історико-культурна спадщина відіграє ключову роль у розвитку туристичних дестинацій, забезпечуючи привабливість регіону для туристів. Туристи, які цікавляться історією та культурою, охоче відвідують такі місця, що сприяє економічному зростанню та розвитку інфраструктури.

Другий розділ сприяв вивченню використання історико-культурної спадщини Житомирської області в туризмі. Житомирщина, зі своєю багатою історією, культурою та природними красами, має величезний потенціал для розвитку туризму. Історичні пам'ятки, культурні об'єкти та рекреаційні ресурси регіону можуть стати ключовими атракціями для туристів з усього світу. Розвиток туристичних програм на основі розмаїття природних та культурних ресурсів області дозволить привернути увагу нових відвідувачів та забезпечить їм унікальний досвід. Залучення інвестицій для розвитку туризму, створення нових туристичних маршрутів та підтримка існуючих об'єктів приверне увагу як місцевих мешканців, так і гостей з інших регіонів. Це буде сприяти не лише розвитку туризму, а й підвищенню громадської свідомості про культурне та природне надбання області. Такий комплексний підхід дозволить зробити

Житомирщину відомою та популярною туристичною дестинацією, яка приваблюватиме відвідувачів своєю унікальністю та красою.

Туристична агенція «Патріот» демонструє високий рівень професіоналізму та відповідального підходу до своєї роботи. Незважаючи на виклики, що виникли через важку ситуацію в країні "Патріот" працює, має задовільний рівень обслуговування та задоволення потреб клієнтів.

В третьому розділі проаналізовано перспективи використання історико-культурної спадщини Житомирської області. Для ефективного використання історико-культурної спадщини області пропонується розробка нових туристичних маршрутів. Це дозволить залучити туристів з різних країн, зокрема з Польщі, та сприятиме культурному обміну і економічному розвитку регіону.

Розроблений тур "Спадщина Житомирської області: віддзеркалення Історії" надає унікальну можливість зануритися в багатогранну та насичену історію регіону. Кожен з пунктів маршруту відкриває перед туристами нові грані культурної та історичної спадщини Житомирщини, створюючи цілісну картину її минулого та теперішнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердичівський Санктуарій. *Орден Босих Кармелітів в Україні*. URL: https://karmel.org.ua/sanktuariy_v_berdychevi/ (дата звернення: 17.02.2024).
2. Вечерський В. Охорона пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні. *Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин*. 2017. С. 293–300.
3. Герасименко В. Оцінка туристично рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
4. Грищенко Ю. Регіональні ландшафтні парки Житомирської області. *Екологічний вісник*. 2022. № 9-10. С. 26–30.
5. Дорошенко Т. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України*. 2019. С. 84–91.
6. Екскурсія Древлянським парком. *Коростень - міський інформаційний портал*. URL: <https://korosten-rada.gov.ua/miska-rada/upravlinnya-ta-viddily/viddil-kultury-i-turyzmu/turystychna-informacziya/ekskursiya-drevlyanskym-parkom/> (дата звернення: 17.02.2024).
7. Зікеєва С. Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект. *Економіка і менеджмент культури*. 2019. № 1. С. 74–82.
8. Каліновський Д. Донні відклади природних водойм Волинської області та перспективи їх використання у рекреації. *Культура народів Причорномор'я*. 2019. № 176. С. 120–122.
9. Коркуна О. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2020. № 1(13). С. 152–159.
10. Корнієнко О., Белікова М., Зінченко Т. Діловодство в туризмі: аналіз документального процесу взаємодій туристичного агентства з туроператорами та клієнтами. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. № 2. С. 147–155.

11. Кравченко Н. Напрямки екологізації туристичної індустрії України. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2021. № 3. С. 72–77.
12. Красзнавець Геннадій Махорін створив туристичний путівник Житомира. *Житомирська Міська Рада*. URL: <https://www.zt-rada.gov.ua/?pages=15112> (дата звернення: 17.02.2024).
13. Красзнавці розповіли про історію житомирських підземель, якими пронизана центральна частина міста. *Житомир.info*. URL: https://www.zhitomir.info/news_195074.html (дата звернення: 24.03.2024).
14. Любіцева О. Географія туризму в Україні: науковці вчителям. *Географія та основи економіки в школі*. 2017. № 2. С. 3–6.
15. Матвійчук Л. Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45 С. 33–36.
16. Мельник О. Розробка інтегрованої системи управління розвитком галузі туризму в регіоні. *Поліський національний університет*. 2023. С. 2-10.
17. Мірко Н., Костянчук О. Концептуальні засади управління туристичною сферою на прикладі Житомирської області. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31, № 1. С. 50–57.
18. Мокрицький Г. Вулиці Житомира. Житомир : Волинь, 2007. 640 с.
19. Мокрицький Г. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва. 2-ге вид. Житомир : Волинь, 2009. 244 с.
20. Мокрицький Г. Цікава Житомирщина : ілюстрована туристична енциклопедія. Житомир : Волинь, 2011. 324 с.
21. Мокрицький Г. Цікава Житомирщина : ілюстрована туристична енциклопедія. 2-ге вид. Житомир : Волинь, 2014. 345 с.
22. Моца А., Шевчук С., Серета Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41.
23. Музей космонавтики ім. С.П. Корольова. *Музейний портал*. URL: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/78_muzey-kosmonavtiki-im--s-p--korolova (дата звернення: 28.05.2024).

24. Науковий проект Сичевського А.О. *Житомирщина історична*. URL: <https://www.history.zt.ua/search/label/Публікації?&max-results=7> (дата звернення: 28.05.2024).
25. Нерухома культурна спадщина. *Міністерства культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mcip.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyy-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/> (дата звернення: 28.05.2024).
26. Носирєв О. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. № 1(26). С. 55–68.
27. Пам'ятки архітектури національного значення. Житомирська область. *Україна Інкогніта*. URL: <https://ukrainaincognita.com/derzhavnyi-reestr-nerukhomykh-pam039yatokukrainy-2/pamyatky-arkhitektury-natsionalnogo-znachennya-zhy> (дата звернення: 28.05.2024).
28. Паньків Н., Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. Т. 1, № 5. С. 58–71.
29. Писаревський М., Мелешко К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 148–154.
30. Польський цвинтар у Житомирі. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/polskiy-cvintar-u-zhitomiri_n19354 (дата звернення: 22.04.2024).
31. Природно-заповідний фонд Житомирської області. *Департамент екології та природних ресурсів Житомирської облдержадміністрації*. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/bioresursy30.12.2020.htm> (дата звернення: 22.04.2024).
32. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні". *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-19#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
33. Роїк О., Недзвецька О. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. № 46. С. 11–15.

34. Рутинський Р., Стецюк О. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: монографія. Чернівці : Кн. - XXI, 2015. 440 с.
35. Садиба Терещенка. *Мана реновацій*. URL: <https://renovationmap.org/building/2XoM0/> (дата звернення: 28.05.2024).
36. Собкевич О., Ємельянова О. Реалізація потенціалу транспортної інфраструктури України в стратегії посткризового економічного розвитку. Київ : НІСД, 2016. 37 с.
37. Сонько С., Скринько М. Інфраструктура в умовах транзитивної економіки: монографія. Харків : Екограф, 2004. 256 с.
38. Старий Єврейський цвинтар у Житомирі. Фоторепортаж. *Новини*. URL: <https://news.dks.ua/index.php/news/zhitomir/19264> (дата звернення: 22.04.2024).
39. Тури по Україні. *Патріот*. URL: <https://patriot.zt.ua/> (дата звернення: 28.05.2024).
40. Фортеця Звягель. Як місто Лесі Українки та Валерія Залужного повертає своє. *Новоград City*. URL: <https://novograd.city/articles/332712/fortecya-zvyagel-yak-misto-lesi-ukrainki-ta-valeriya-zaluzhnogo-povertaye-svoje-ukrainska-pravda> (дата звернення: 22.04.2024).
41. Чекалюк В. Туризм як чинник формування державного іміджу. *Інформаційне суспільство*. 2021. № 19. С. 13–16.
42. Чуднів. *Замки і храми України*. URL: <https://castles.com.ua/czudnow.html> (дата звернення: 28.05.2024).
43. Галайко М. Перспективи використання історико-культурної спадщини Житомирської області в туристичній галузі. *Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих* : Зб. матеріалів XIII Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 18 квітня 2024 р.). Вінниця : ВРР ВТЕІ ДТЕУ, 2024.

